

nal Bureau of Statistics of China, Norweski Dyrektoriat Naftowy, PAP, StatOilHydro, World Energy Council, World Steel Association.

Bibliografia zawiera 56 materiałów źródłowych, 181 monografi, 28 artykułów naukowych, 194 artykuły publicystyczne i inne oraz 54 raporty, opracowania statystyczne i analizy. Pozycje bibliograficzne w dużej części są anglojęzyczne.

Reasumując praca Klaudii Kałużnej i Remigiusza Rosickiego, *Wymiary bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej*, łączy przyjęte założenia metodologiczno-teoretyczne z analizą materiału empirycznego, niewątpliwie stanowi oryginalne rozwiązanie istotnego zagadnienia naukowego, bezpośrednio wynikającego z historycznej i bieżącej analizy polityki prowadzonej przez państwa członkowskie UE, przez samą UE, jak i grupy interesów.

Autorzy wykazali się wiedzą teoretyczną z zakresu nauki o stosunkach międzynarodowych, umiejętnością zastosowania kategorii i definiowania tych kategorii, jak i zastosowania ich jako narzędzia do analizy i rozwiązania postawionych przed sobą problemów badawczych.

Bez wątpienia ich praca stanowi istotny wkład w problematykę bezpieczeństwa energetycznego. Na jej podstawie możemy przewidzieć w jakim kierunku rozwijać się będzie polityka energetyczna UE i czy możliwe będzie stwierdzenie, że z taką polityką wiązać możemy nadzieje. Praca jest godna przeczytania.

Krzysztof STRZELCZYK

Poznań

Czterotomowa seria tekstów Jacka Kuronia:

Jacek Kuroń, *Autobiografia*, Warszawa 2009, ss. 975.

Jacek Kuroń, *Dojrzwianie. Pisma polityczne 1964–1968*, red. S. Liszka, M. Sutowski, Warszawa 2009, ss. 169.

Jacek Kuroń, *Opozycja. Pisma polityczne 1969–1989*, red. M. Sutowski, M. Kropiwnicki, S. Liszka, Warszawa 2010, ss. 399.

Jacek Kuroń, *Nadzieja i rozczarowanie. Pisma polityczne 1989–2004*, red. M. Boguta, M. Kropiwnicki, M. Sutowski, Warszawa 2010, ss. 687.

Jacek Kuroń odegrał niewątpliwie znaczącą rolę w historii Polski XX wieku. Niestety, dotychczas nie ukazała się biografia obejmująca całościowo jego polityczną i społeczną działalność. Kuroń pozostawił jednak po sobie bogate zbiory publicystyki, a także książki o charakterze autobiograficznym. Wydawnictwo Krytyki Politycznej przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

wego, postanowiło więc usystematyzować pozostałe po Kuroniu materiały i wydać je w czterotomowej serii.

Na pierwszy, autonomiczny tom opublikowany w 2009 roku: Jacek Kuroń, *Autobiografia*, składają się cztery napisane przez Kuronia, w różnych okresach życia książki: *Wiara i wina*, *Gwiazdny czas*, *Moja Zupa* oraz *Spoko! Kwadratura koła*.

Wiara i wina, stanowi lekturę obowiązkową dla każdego, kto rozpoczyna zgłębianie wiedzy o Jacku Kuroniu. Autor, książce tej nadał bardzo osobisty charakter, dzięki temu możemy bliżej poznać jego osobowość oraz zrozumieć jakimi motywacjami kierował się przy podejmowaniu życiowych wyborów. Po kolei więc, Kuroń przeprowadza nas przez świat swojego dzieciństwa, poznajemy jego przepełniony socjalistycznymi wartościami dom, jak i późniejszą działalność w służbie nowego systemu. Kuroń nie ukrywa przy tym, swojej głębokiej żarliwości i młodzieńczego oddania idei komunistycznej, równocześnie jednak czyni nas świadkami swoich rozczarowań i długiego procesu odchodzenia od niej. Lektura książki przybliży nam także, budzący do dziś wiele kontrowersji czas harcerskiej aktywności Kuronia oraz kulisy powstawania *Listu otwartego*. Kuroń dzieli się z nami wspomnieniami z czasów współpracy z „Komandosami” oraz bolesnym okresem odbywania więziennych wyroków. Przedstawione przez niego treści, dają nam możliwość obserwacji dokonujących się w nim przeobrażeń. Stajemy się świadkami krystalizacji postaw Kuronia, jego dramatycznych decyzji związanych z przeciwstawieniem się wyznawanej ideologii, jego cierpienia i poczucia winy, ale i głębokiej wiary w to, że nigdy nie można się zgodzić na zło i niezależnie od okoliczności należy się mu przeciwstawiać.

Gwiazdny czas jest obrazem uczestnictwa Kuronia w tworzeniu demokratycznej opozycji antysystemowej, która początkowo pod szyldem „Komitetu Obrony Robotników”, a następnie „Solidarności” tworzyła grunt pod budowę polskiego społeczeństwa obywatelskiego. Na tle historycznych wydarzeń, Kuroń przedstawia nam główne idee, mechanizmy działania oraz codzienne życie opozycjonistów.

Dwie ostatnie części tomu: *Moja Zupa* oraz *Spoko! Kwadratura koła*, to relacja Kuronia z końcowego okresu PRL oraz trudnych początków transformacji w Polsce. Lektura tych pozycji przybliży nam atmosferę przełomowych wyborów w 1989 roku, tworzenia rządu Tadeusza Mazowieckiego oraz objęcia przez Kuronia funkcji ministra pracy i polityki społecznej. Kuroń wtajemnicza nas w meandry toczących się wówczas politycznych rozgrywek i podziałów. Autor dzieli się również swoim ogromnym poczuciem bezsilności wobec wyzwań, przed którymi stanął jako szef resortu, przez niego samego wielokrotnie określanego jako – ministerstwo bezrobocia, nędzy i braku polityki społecznej.

Pozostałe materiały podzielone zgodnie z chronologią, umieszczono w serii *Pisma polityczne*. Tom otwierający – Jacek Kuroń, *Dojrzewanie. Pisma polityczne 1964–1968*, ukazał się również w 2009 roku, pod redakcją Sebastiana Liszki i Michała Sutowskiego. Rozpoczyna go ideowy manifest, za który niewątpliwie można uznać opracowywany od 1963 roku przez Jacka Kuronia i Karola Modze-

lewskiego *List otwarty do partii*. Jest to krytyczna analiza politycznego, ekonomicznego i społecznego ustroju PRL. W *Liście* tym autorzy wykazali, że klasa robotnicza została oszukana przez polityczną biurokrację, wobec czego powinna ona dążyć do jej obalenia. Proponowali również, aby po zwycięskiej rewolucji wprowadzony został system rządów rad robotniczych, w ich zamyśle bowiem robotnicy mieli być nie tylko siłą sprawczą zmiany, ale także poprzez bezpośrednio sprawowaną władzę, gwarantem utrzymania jej zdobyczy. Konsekwencją tak śmiałej publikacji, były dotkliwe represje jakich doznali obydwaj autorzy, łącznie z karą pozbawienia wolności.

W tomie tym znajdują się również niepublikowane nigdy wcześniej notatki więzienne Kurońa z końca 1968 roku. Kuroń zgłębia w nich genezę powstania *Listu otwartego do partii*, a także z perspektywy ideowej rewolucyjnego marksizmu, raz jeszcze wyklada jego główne tezy. Notatki te, przedstawiają także stosunek Kurońa do trockizmu oraz są świadectwem jego głębokiej refleksji nad istotą wypadków „Marca 1968”. W tomie tym znajdujemy dodatkowo zdjęcia Kurońa z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, w większości robione z ukrycia, przez służby bezpieczeństwa, a także teksty donosów, ulotek, rezolucji i petycji związanych z marcowymi wydarzeniami.

Wydany w 2010 roku tom: Jacek Kuroń, *Opozycja. Pisma polityczne 1969–1989*, zredagowany przez Michała Sutowskiego, Macieja Kropiwnickiego oraz Sebastianą Liszkę – związany jest przede wszystkim z późniejszą, opozycyjną działalnością Kurońa.

Pierwsza część, zatytułowana *Opozycja przedsierpniowa*, to przede wszystkim wybór tekstów z początkowego okresu antysystemowej działalności Kurońa. Punktem wyjścia, dla zrozumienia kierujących nim wówczas przesłanek, staje się wyłożony przez niego, w jednym z artykułów system wartości. Kuroń deklaruje bowiem: „[...] nadrzędną wartością jest dla mnie dobro, suwerenność i twórczość każdego człowieka”¹, dlatego też jeśli system jawnie godził w dobro osoby ludzkiej, on czuł się w obowiązku podjąć z nim walkę.

Umieszczone w tej części teksty Kurońa, można śmiało uznać za projekty strategii działania tworzącej się w Polsce, opozycji systemowej. Kuroń stawiał opozycjonistom konkretne zadania: przeciwstawiania się niesionej przez ówczesny system destrukcji moralnej i kulturowej, pracy nad krzewieniem w społeczeństwie postaw antytotalitarnych, wrażliwości moralnej, pluralizmu politycznego, woli samostanowienia, krytycyzmu, a wraz z nim umiejętności politycznego myślenia i działania². Kuroń głosił wielokrotnie w swoich artykułach, iż celem opozycji jest suwerenność państwa polskiego, którą najpełniej zapewni ustrój de-

---

¹ J. Kuroń, *Zasady ideowe*, w: J. Kuroń, *Opozycja. Pisma polityczne 1969–1989*, red. M. Sutowski, M. Kropiwnicki, S. Liszka, Warszawa 2010, s. 113.

² J. Kuroń, *Polityczna opozycja w Polsce*, w: J. Kuroń, *Opozycja. Pisma polityczne 1969–1989*, op. cit., s. 47.

mokracji parlamentarnej. Podkreślał jednak, że są to cele dalekosiężne, tymczasem dla niego równie ważne były działania bieżące, które ten cel przybliżą i na tym polu ogromne nadzieje wiązał z wspieraniem obywatelskich ruchów społecznych³.

Kuroń należał bez wątpienia do prekursorów, tworząc programy polityczne ówczesnej opozycji, a przy tym wyróżniała go śmiałość celów i zadań jakie przed nimi stawiał. Czynił to jednak z dbałością o bezpieczeństwo obywateli, zawsze uwzględniając realia polityczne wewnątrz państwa jak i poza jego granicami. O tym, że głoszone przez niego programy znajdowały konkretne przełożenie w rzeczywistości społeczno-politycznej stanowi przykład „Komitetu Obrony Robotników”, którego organizację i sposób działania, w znacznym stopniu inspirowała strategia Kuronia.

Część druga: *Karnawał* poświęcona jest publicystyce Kuronia przechodzącego płynnie od tematyki organizacji małych grup, do zagadnień związanych z masową walką związkową. Wydarzenia sierpnia 1980 roku, powstanie wielkiego ruchu, jakim była „Solidarność”, postawiły bowiem opozycjonistów, w tym również i Kuronia przed koniecznością opracowania nowej koncepcji działania. Polityczny realizm oraz obawa przed rozlewem krwi zadecydowały, że fundamentem jego ówczesnej myśli programowej w stosunku do ruchu solidarnościowego stał się postulat *samoograniczającej się* rewolucji. Jego zdaniem naród nadal powinien wywierać presję na władzę, nie rezygnując z walki o suwerenność, ale tylko metodą tworzenia oddolnej samoorganizacji społeczeństwa.

Trzecia część: *Podziemie*, to zbiór artykułów Kuronia z czasów gdy był więźniem stanu wojennego oraz z jego późniejszej aktywności w podziemnej „Solidarności”.

Nasilona represyjność władz, słabnięcie dynamiki rozwoju ruchu, wymuszały w tym czasie na Kuroniu konieczność nieustannej modyfikacji programów i strategii. Realia geopolityczne czyniły go pragmatycznym, jednocześnie jednak wielokrotnie postulował, iż: „Bez względu na to, co się zdarzy, trzeba pamiętać, że gotowość nie polega na czekaniu, polega tylko i wyłącznie na działaniu. Im większą dynamikę osiągniemy dziś w oficjalnym działaniu, tym większe będą szanse na przeczekanie każdej trudnej sytuacji i wykorzystanie każdej nadarzającej się okazji”⁴. Kuroń z czasem doszedł również do wniosku, iż w obliczu narastającego kryzysu gospodarczego i wiążącej się z nim konieczności przeprowadzenia w Polsce reform, nieodzowne staje się powołanie koalicyjnego rządu.

Można stwierdzić, że myśl programowa Kuronia wielokrotnie wyprzedzała swój czas i choć w większości nie cieszyła się zrozumieniem, to jak pokazała rzeczywistość, właśnie jego programy się sprawdzały.

---

³ J. Kuroń, *Myśli o programie działania*, w: J. Kuroń, *Opozycja. Pisma polityczne 1969–1989*, op. cit., s. 87.

⁴ J. Kuroń, *Krajobraz po bitwie*, w: J. Kuroń, *Opozycja. Pisma polityczne 1969–1989*, op. cit., s. 357.

Całą serię zamyka tom Jacek Kuroń, *Nadzieja i rozczarowanie. Pisma polityczne 1989–2004*. Zredagowane przez Martę Bogutę, Macieja Kropiwnickiego oraz Michała Sutowskiego teksty Kuronia, to w większości publikacje z „Gazety Wyborczej” oraz „Rzeczpospolitej”, choć w tomie tym znajdują się również materiały nigdy przedtem nie przedstawiane w formie drukowanej.

Część pierwszą tomu: *Polska, świat – transformacja*, rozpoczyna publicystyka Kuronia z czasów, gdy Polska dopiero wkraczała na drogę przemian. Jego ówczesne artykuły będą się zatem starały w sposób bezpośredni, udzielić odpowiedzi na pytanie, co należy czynić, gdy destrukcji uległ stary ład. Kuroń będzie także zabierał głos już jako urzędnik państwowy, starając się przede wszystkim swoim odbiorcom tłumaczyć zasadność, jak i sam mechanizm przeprowadzania koniecznych zmian. Jak wskazuje lektura tego tomu, nie unikał on nigdy konfrontacji z trudnymi zjawiskami społeczno-politycznymi. Zabierał głos, gdy toczyła się batalia o konkordat, o aborcję, lustrację czy też w kwestii budowania porozumienia ze związkami zawodowymi. Kuroń stara się również zmierzyć z problemem bezrobocia, biedy i wykluczenia. Nawet gdy przestał być ministrem, nie czuł się zwolnionym z obowiązku, by wciąż publikować nowe programy, ze szczególnym uwzględnieniem szeroko rozumianej sfery polityki społecznej. Jego artykuły nie ukrywają przed czytelnikiem prawdy, mówi o rzeczach, które się udały i z których jest dumny, ale również często odwołuje się do największych błędów i porażek. Zauważalny jest również proces jego postępującej kontestacji skutków transformacji oraz dezaprobaty dla rządzących. Jego zapal słabł, rozczarowanie ubocznymi następstwami przemian sprawiło, że ponownie jak przed laty, zdecydował się dokonać wielkiego rachunku sumienia. Jednak definitywne poddanie się, nie leżało w jego naturze, do ostatnich chwil swojego życia tworzył więc, swego rodzaju polityczny testament dla przyszłych pokoleń, którego treść niewątpliwie przybliży lektura recenzowanej pozycji.

Druga część tomu *Ukraina, mniejszości*, zawiera wybór pism Kuronia, tym razem poświęconych kwestii mniejszości narodowych oraz problematyce stosunków z najbliższymi sąsiadami Polski. Z lektury poszczególnych artykułów, płynie przede wszystkim głęboka troska Kuronia o przezwyciężanie narosłych latami, wzajemnych antagonizmów. Szczególne miejsce w jego publicystyce zajmuje kwestia poprawy stosunków polsko-ukraińskich. Kuroń przez całe swoje życie emocjonalnie czuł się bowiem bardzo związany z Ukrainą, uważał, że obydwa państwa, odrodzone w niepodległym i demokratycznym bycie, mają w budowie europejskiego ładu, ważną do spełnienia rolę. Tom ten również wzbogacaono zbiorem ciekawych prywatnych fotografii Kuronia.

Poświęcona pismom Kuronia seria, została wydana w sposób staranny i przemyślany. Niewątpliwie ogromnym jej atutem są przypisy, wyjaśniające czytelnikowi nie tylko znaczenie wielu ważnych terminów i wydarzeń, ale wpisujące się również w konkretny kontekst historyczny.

Dzięki lekturze poszczególnych tomów możemy zatem poznać drogę życiową Kuronia, ewoluje jego poglądów i postaw. Jest to również doskonała lekcja naj-

nowszej historii Polski, gdyż najważniejsze decyzje Kurońa zawsze skorelowane były z przełomowymi dla narodu polskiego wydarzeniami. Fakt, że Kuroń traktował pisanie jako jedno z narzędzi do zmieniania rzeczywistości sprawia, że lektura zarówno jego pism publicystycznych jak i książek tworzy wielką opowieść o tym, że można i że warto zmieniać świat.

Alina KASZKUR

Poznań